

Blagdan svetog Stjepana

Birkić, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology in Đakovo / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:249521>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

BLAGDAN SVETOG STJEPANA

Diplomski rad

Mentor:
izv. prof. dr. sc. Zvonko Pažin

Student:
Martina Birkić

Đakovo, 2022.

Sadržaj

<i>Sažetak</i>	3
<i>Summary</i>	4
Uvod.....	5
1. Sveti Stjepan đakon u Jeruzalemskoj Crkvi	6
1.1. Prva Crkva.....	6
1.1.1. Apostolsko poslanje.....	6
1.1.2. Predaja	7
1.1.3. Judeo-kršćani i kršćani grčkog jezika	7
1.2. Izbor Stjepana za đakona	8
1.2.1. Stjepanov život	10
1.2.2. Protivljenje farizeja.....	11
1.3. Stjepanovo mučeništvo i smrt	13
1.3.1. Blagdan i štovanje svetog Stjepana	17
1.3.2. Štovanje i običaji u našim krajevima	19
1.3.3. Ozdravljenja po zagovoru	21
2. Misne molitve	22
2.1. Zborna molitva - Collecta	23
2.2. Darovna molitva - Super oblata	24
2.3. Popričesna molitva - Post Communionem.....	25
3. Misna čitanja	26
3.1. Prvo čitanje: Dj 6, 8 -10; 7, 54 - 60.....	26
3.2. Pripjevni psalam: 31 (30), 3cd-4. 6ab i 7b i 8a. 17 i 21ab	28
3.3. Evanđelje: Mt 10, 17 – 22	28
Zaključak	31
Literatura.....	32

Sažetak

Blagdan svetog Stjepana

Ovaj rad govori o blagdanu svetoga Stjepana – prvomučenika. Na početku rada detaljno izlažemo kako lik, tako i djelo sveca. Prikazat ćemo prvu Crkvu, apostole, njihovo poslanje i predaju te judeo-kršćane i kršćane heleniste, čiji je Stjepan bio pripadnik. Među problemima s kojima se susretala prva kršćanska zajednica nalazimo govor o brizi oko udovica i raspodjele hrane i dobara, zbog čega se izabiru sedmorica muškaraca među kojima je i naš prvomučenik. On se istaknuo svojim vrlinama, životom i govorom o Mesiji, no njegove propovijedi i rad privlače zanimanje, a kasnije i bijes nekršćana, što rezultira mučeništvom i smrću. Prvi dio rada završavamo opisom Stjepanova blagdana i štovanja, posebice u našim krajevima, te prelazimo na drugi i treći dio, u kojem proučavamo molitve, odnosno čitanja ovoga blagdana. Molitve pronađene na latinskom i hrvatskom jeziku u prethodnom i važećem Rimskom misalu, kao i misna čitanja, kratko ćemo objasniti u duhu katoličke teologije.

Ključne riječi: Sveti Stjepan, prvomučenik, blagdan, misne molitve, misna čitanja

Summary

Feast of St. Stephen

In this thesis we present feast of St. Stephen - the first martyr. At the beginning of the work, we detailly introduce both the character and the work of the saint. We will present the first Church, the apostles, their mission and tradition, and the Judeo-Christians and Christian Hellenists, of whom Stephen was a member. Among the problems the first Christian community faced, we can find talk about caring for widows and the distribution of food and goods, which is why seven men are chosen, including our first martyr. He excelled in his virtues, life, and discourse on the Messiah, but his sermons and work attracted the interest and later anger of non-Christians, resulting in martyrdom and death. We will bring to closure the first part of the paper with a description of St. Stephen's feast and worship, especially in our region, and move on to the second and third part, in which we study the prayers and readings of this holiday. Prayers found in Latin and Croatian language in the previous and valid Roman Missal, as well as mass readings, will be briefly explained in the spirit of Catholic theology.

Key words: *St. Stephen, the first martyr, feast, mass prayers, mass readings*

Uvod

Blagdan svetog Stjepana, Kristovog prvomučenika u katoličkoj Crkvi se slavi dan nakon Božića, 26. prosinca. Štovanje ovog sveca seže u četvrto stoljeće. Novozavjetni izvještaji nam donose Stjepana kao osobu punu milosti i snage. Na nov način je tumačio Mojsija, Zakone, Kristov život i uskrsnuće, što je u konačnici dovelo do kamenovanja, no mladić je u svojim zadnjim trenucima nastupio hrabro poput Krista, moleći za oprost krvnicima i pokazujući veličinu kršćanske misli i ljubavi.

Prvi dio rada govori o Stjepanu – đakonu u Jeruzalemu. Nakon uvodnih opisa ustroja prve Crkve, apostolskog poslanja i predaje, prikazujemo izbor i razloge izbora sedmorice đakona, zatim opisujemo mučenikov lik život, povijesna prilike Jeruzalema u prvom stoljeću, te osudu, mučeništvo i smrt prvomučenika. Kraj prvog dijela pojašnjava sam blagdan i štovanje, običaje prisutne u našim krajevima i ozdravljenja po zagovoru.

U drugom dijelu rada predstavljene su misne molitve ovog blagdana. Nakon općenitog govora o liturgiji, zbornoj, darovnoj i popričesnoj molitvi, slijedi analiza svake od njih. Tekstovi se donose na latinskom i hrvatskom jeziku.

Treći dio rada posvećen je misnim čitanjima i njihovu objašnjenju. Prvo čitanje sadrži dijelove šestog i sedmog poglavlja Djela Apostolskih, gdje Luka opisuje znamenja koja je svetac činio u narodu, protivljenje farizeja, sudski proces i kamenovanje, te nasilno okončanje života koje Stjepan prihvaća slobodno i hrabro, moleći Gospodina da primi njegov duh, a zauzvrat prima viđenje Krista kako stoji s desne Ocu. Nadalje imamo pripjevni psalam broj 31 koji je zahvala vjernika za izbavljenje od progonstva i bolesti, dok na kraju rada pojašnjavamo dio Matejevog evanđelja u kojem se radi o poslanju učenika. Predviđa se opasnost i teškoća poslanja, no sve to će vrijediti onima koji će svjedočiti za Krista. Oni će zadobiti vječno spasenje, a na putu do njega prati ih Duh Sveti - glas, zaštita i ohrabrenje.

1. Sveti Stjepan đakon u Jeruzalemskoj Crkvi

„Veće ljubavi nitko nema od ove: da tko život svoj položi za svoje prijatelje. Vi ste prijatelji moji ako činite što vam zapovijedam. Više vas ne zovem slugama jer sluga ne zna što radi njegov gospodar; vas sam nazvao prijateljima jer vam priopćih sve što sam čuo od Oca svoga. Ne izabraste vi mene, nego ja izabrah vas i postavih vas da idete i rod donosite i rod vaš da ostane te vam Otac dadne što ga god zaištete u moje ime. Ovo vam zapovijedam: da ljubite jedni druge. Ako vas svijet mrzi, znajte da je mene mrzio prije nego vas. Kad biste bili od svijeta, svijet bi svoje ljubio; no budući da niste od svijeta, nego sam vas ja izabrao iz svijeta, zbog toga vas svijet mrzi. Sjećajte se riječi koju vam rekoh: Nije sluga veći od svoga gospodara. Ako su mene progonili, i vas će progoniti; ako su moju riječ čuvali, da vašu će čuvati.“ (Iv 15, 13-20)

Prigodno se čini započeti govor o prvom kršćanskom mučeniku ovim Isusovim riječima. Ivanovo evanđelje u petnaestom poglavlju donosi snažnu poruku ljubavi i patnje zbog ljubavi, naglašava poslanje učenika te predviđa buduće progone kršćana. Iz ovih je redaka vidljivo kako Krist svoje učenike naziva prijateljima te da je najveća ljubav može biti iskazana upravo u polaganju vlastitog života za prijatelja. Krist je dao život za svoje prijatelje, a zatim je Njegov primjer sijedio i sveti Stjepan - polažući svoj život za Krista, molio je Boga da oprost krvnicima.

1.1. Prva Crkva

Krist je Dvanaestorici povjerio zadaću poslanja, stoga se nakon Njegovog uskrsnuća zajednica širi i nastaje mlada općina. Rastom općine, rasle su i zadaće apostola.¹ Ustroj Crkve započinje susretom Krista i galilejskih ribara koji pristaju na Isusov poziv da ih učini „ribarima ljudi“. Kristov se pogled prvo zaustavio na braći – Šimunu i Andriji te Jakovu i Ivanu. Premda u Matejevu evanđelju Krist naglašava kako je poslan k izgubljenim ovcama doma Izraelova, to ne isključuje druge narode, već je cilj prvo sabrati Izraelski narod koji iščekuje dolazak Mesije, a zatim po njemu sve narode okupiti u zajedništvo s Gospodinom.²

1.1.1. Apostolsko poslanje

Apostolsko vrijeme obično se računa od Isusovog uzašašća na nebo pa sve do smrti posljednjeg od Dvanaestorice. To je doba prve i druge kršćanske generacije u

¹ Usp. H. JEDIN, *Velika povijest Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972., 85-90.

² Usp. PAPA BENEDIKT XVI., *Apostoli i prvi Kristovi učenici*, Verbum, Split, 2001., 7-13.

kojem su živjeli neposredni svjedoci Gospodinova uskrsnuća.³ Nakon Kristove muke, smrti i uskrsnuća, prva Crkva je živjela i rasla po apostolskom služenju. Kristovi učenici brinuli su oko uspostave svojih nasljednika. Dvanaesticu i Crkvu je vodilo zajedništvo koje možemo tumačiti kao poseban dar Duha, plod ljubavi Boga Oca i milost Gospodina Isusa Krista. Ipak, ljudima je svojstveno da imaju slabosti, stoga su zajednice nailazile na kušnje u vidu sukoba vezanih uz tumačenje istina vjere. Zbog toga su neki pripadnici napuštali Crkvu, no apostoli i njihovi nasljednici su ustrajali u čuvanju i prenošenju pologe istine. Imali su dvostruku službu – službu istine i službu ljubavi.⁴ Krist svoju volju nije ostavio u obliku pisanih uputa ili normi, već na način živog zadatka. Hijerarhija (sveto počeo, sveta vlada) je imala sveto postanje i poslanje. Apostoli su nosili božansku objavu i nastojali su je širiti uz pomoć Duha Svetoga.⁵

1.1.2. Predaja

Apostolska predaja nastala je svjedočenjem apostola i zajednice učenika te se, zahvaljujući vodstvu Duha Svetoga, nastavila u Novom zavjetu i sakramentalnom životu. Krist je apostolima dao nalog da svima propovijedaju evanđelje i prenesu sve što su vidjeli i čuli – sva Kristova djela, sve riječi i ponašanja. Apostolima su pomagali „apostolski muževi“. Oni su, nadahnuti Duhom, pismeno izražavali poruku spasenja.⁶

1.1.3. Judeo-kršćani i kršćani grčkog jezika

Ranu jeruzalemsku Crkvu činili su kršćani židovskog porijekla. Dio spomenutih kršćana potjecao je iz izraelske zemlje i zvani su Hebrejima, dok je drugi dio dolazio iz dijaspore, odnosno mjesta na kojima se upotrebljavao grčki jezik, stoga se za njih koristio naziv Helenisti.⁷

Novi obraćenici – helenisti – potekli su iz druge sredine. Imali su šire ideje i šire poglede što je dovelo do napetosti među dvjema skupinama. Prve tenzije uspješno su okončane, no tada počinju pritužbe zbog načina postupanja prema njihovim udovicama u raspodjeli hrane.⁸

³ Usp. A. FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983., 14.

⁴ Usp. PAPA BENEDIKT XVI., *Apostoli i prvi Kristovi učenici...* 15-21.

⁵ Usp. A. FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve...* 13.

⁶ Usp. PAPA BENEDIKT XVI., *Apostoli i prvi Kristovi učenici...* 24-30.

⁷ Usp. *Isto*, 125.

⁸ Usp. J. ANTOLOVIĆ, *Duhovni velikani: Sveci Katoličke Crkve: II. dio: srpanj-prosinac*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1998., 616.

Budući da je postojala opasnost zanemarivanja najpotrebitije i najranjivije skupine među helenistima – udovica, apostoli su odlučili povjeriti zadaću brige i karitativnog djelovanja sedmorici muževa koji su na dobrom glasu, puni Duha i mudrosti. Djela Apostolska nam otkrivaju njihova imena: Stjepan, Filip, Prohor, Nikanor, Timon, Parmen i Nikola.⁹

1.2. Izbor Stjepana za đakona

Promotrimo izbor Sedmorice u četiri koraka:

1. *„U one dane, kako se broj učenika množio, Židovi grčkog jezika stadoše mrmljati protiv domaćih Židova što se u svagdanjem služenju zanemaruju njihove udovice.“* (Dj 6, 1)

Uz postojeće krize progona i nemorala u prvoj Crkvi, vidljivo je kako dolazi do novog problema. Crkva je rasla i to je možda prouzrokovalo pomanjkanje brige. Postoji i druga mogućnost – možda je postojao netko tko se brinuo za udovice, a zatim prestao iz nekog nama nepoznatog razloga. Činjenica jest da su u Jeruzalem dolazili mnogi Židovi, ponekad već u starijoj dobi i neki od njih se pridružuju kršćanima. Iz tog razloga moglo je biti dosta udovica za koje se trebalo pobrinuti, no sistem staranja je zakazao. Da se u tom trenutku nije pokušalo pronaći rješenje, posljedice bi mogle dovesti do zaustavljanja napretka Crkve.¹⁰

2. *„Dvanaestorica nato sazvaše mnoštvo učenika i rekoše: „Nije pravo da mi napustimo Riječ Božju da bismo služili kod stolova. De pronađite braću između sebe sedam muževa na dobru glasu, punih Duha i mudrosti. Njih ćemo postaviti nad ovom službom, a mi ćemo se posvetiti molitvi i posluživanju Riječi.““* (Dj 6, 2-4)

Ovdje je vidljivo sazivanje općeg skupa s ciljem rješavanja problema. Bilo je potrebno učiniti nešto, pazeći da se pritom ne ugrozi apostolsko služenje. Promatrajući izbor, ne možemo se ne zapitati – zašto baš sedmorica muževa? Odgovor se može kriti u židovskoj praksi – određena židovska vijeća većinom su činila sedmorica muškaraca. Zatim, potrebno je razumjeti opseg problema. Jedna od mogućnosti jest da problem nije bio velik, stoga bi sedam osoba bilo dovoljno i oni bi, u slučaju potrebe, mogli sebi odrediti još pomoćnika. Ako ih promatramo kroz prizmu kvalifikacija, čini se kako su

⁹ Usp. PAPA BENEDIKT XVI., *Apostoli i prvi Kristovi učenici*...125-126.

¹⁰ Usp. K. KLIESCH, *Djela apostolska*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1993., 59-63.; A. L. ASH, R. OSTER, *Djela apostolska. Tumačenje Djela Apostolskih*, Dobra Vest, Novi Sad, 1986., 82-83.

izabrane osobe kvalificirane više no što je potrebno za puko posluživanje hrane – očito je stoga da su oni u isto vrijeme trebali raditi na boljitku odnosa u zajednici, odnosno zaliječiti narušene odnose među ljudima. Upravo zato bilo je važno izabrati muškarce osvjedočene u vjeri, one koji posjeduju darove milosti, one koji su bogobojažni.¹¹

Sedmorica odabranih nisu striktno opisana imenicom „đakon“, već glagolom „đakonovati“. Ta riječ se najčešće odnosila na služenje, a ne na funkciju, stoga nailazimo na tri pravca razmišljanja: Jedni smatraju da su oni bili zaista prvi đakoni, dok drugi krugovi tvrde da kvalifikacije nisu jednake kao kvalifikacije đakona koje pronalazimo u Prvoj Poslanici Timoteju – *Đakoni isto tako treba da budu ozbiljni, ne dvolični, ne odani mnogom vinu ni prljavu dobitku – imajući otajstvo vjere u čistoj savjesti. I neka se najprije iskušavaju, pa onda, budu li besprigovorni, neka obavljaju službu.* (Tim 3, 8-10). Treće mišljenje jest da su sedmorica zapravo preteče đakona.¹² Valja, međutim, napomenuti da je u apostolsko vrijeme bilo više službi, a da su se početkom drugog stoljeća definirale tri službe: episkop, prezbiter i đakon, kako to svjedoči Ignacije Antiohijski (+ 110.).¹³ Tako katolički nauk drži da sedmoricu đakona možemo smatrati pravim đakonima, iako njihova služba u početku – kao i druge službe – nije mogla biti točno definirana.¹⁴

3. „*Prijedlog se svidje svemu mnoštvu pa izabraše Stjepana, muža puna vjere i Duha Svetoga, zatim Filipa, Prohora, Nikanora, Timona, Parmena te antiohijskog pridošlicu Nikolu.*“ (Dj 6, 5)

„Sveti je Stjepan najistaknutiji u skupini sedmorice drugova. Predaja u toj skupini vidi klicu buduće službe đakona, premda valja istaknuti kako u knjizi Djela apostolskih nema toga naziva. Stjepanova je važnost u svakom slučaju vidljiva iz činjenice da mu Luka u ovoj svojoj značajnoj knjizi posvećuje cijela dva poglavlja.“¹⁵

Svi izabranici su imali grčka imena stoga možemo smatrati da su bili Židovi grčkog jezika i onda bi njihov izbor predstavljao gestu miroljubivosti. Ipak, ne možemo znati sa sigurnošću jer su i mnogi palestinski židovi nosili grčka imena. Od ove sedmorice, još se dvojica kasnije spominju u Djelima apostolskim. To su Filip - s kojim

¹¹ Usp. A. L. ASH, R. OSTER, *Djela apostolska...* 83.

¹² Usp. R. J. DILLON, Djela Apostolska u: D. J. HARRINGTON, B. V. VIVIANO, R. J. KARRIS, R. J. DILLON, Ph. PERKINS (prir.), *Komentar Evanđelja i Djela Apostolskih*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1997., 437-438; A. L. ASH, R. OSTER, *Djela apostolska...* 84.

¹³ Usp. IGNACIJE ANTIOHIJSKI, Pismo Magnežanima, br. 6, u: *Apostolski oci I. Ignacije Antiohijski: Pisma. Polikarp: Poslanica Filipljanima. Polikarpovo mučeništvo*, I. Bodrožić (ur.), Split, 2010., 55.

¹⁴ Usp. A. ADAM, *Uvod u katoličku liturgiju*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zadar, 1993., 212.

¹⁵ PAPA BENEDIKT XVI., *Apostoli i prvi Kristovi učenici...* 125.

se i sam Luka družio te Nikola kojeg biblijska tradicija povezuje s osnivanjem nikolaitske Crkve.¹⁶

4. „Njih postavte pred apostole, a oni, pomolivši se, polože na njih ruke. I Riječ je Božja rasla, uvelike se množio broj učenika u Jeruzalemu, i veliko je mnoštvo svećenika prihvaćalo vjeru.“ (Dj 6, 6-7)

Sedmorica odabranih, uključujući Stjepana, postavljeni su pred apostole koji su, pomolivši se, položili ruke na njih. Sam čin polaganja ruku, promatran u svijetlu Staroga zavjeta, označava prenošenje važne zadaće. Na takav način Mojsije je Jošuu učinio svojim nasljednikom. Promotrimo li polaganje ruku na Timoteja koje je zapisano u Novom zavjetu, pronalazimo dosta sličnosti. Ovdje možemo zaključiti kako se kod Stjepana i ostale šestorice očito radilo o službenom prijenosu zaduženja, odnosno zazivu milosti za izvršenje tih zaduženja.¹⁷

Izborom sedmorice nevolje su bile prevladane jer se njima pristupilo na pravi način. Naglašava se nezaustavljiva Božja Riječ, a značajan je i spomen obraćenja mnogih svećenika u Jeruzalemu. Po procjenama, u to vrijeme se u Jeruzalemu nalazilo preko osam tisuća svećenika. Svećenici i svećeničke hijerarhije se nisu najbolje slagale. Ne možemo znati jesu li obraćenici nastavili sa svojim svećeničkim zadaćama, odnosno što se dogodilo s njima tijekom progona. Možda su zaniijekali vjeru ili su je držali u tajnosti. Također, mogli su napustiti svećeničke dužnosti. Mogućnosti je mnogo, no postoji vjerojatnost da su upravo ta brojna obraćenja svećenika dovela do ljutnje i neprijateljstva, što dalje vodi do Stjepanovog pogubljenja.¹⁸

1.2.1. Stjepanov život

Smatra se da je sveti Stjepan rođen u otprilike isto vrijeme kad i Isus. Ime „Stephanus“ prevedeno s grčkog jezika (Στέφανος¹⁹) znači „krunjeni“, odnosno „Krunoslav.“²⁰ Zato istog dana uz Stjepane i one čije je ime izvedeno od tog imena, imendan slave i oni koji nose ime - Krunoslav.²¹

¹⁶ Usp. A. L. ASH, R. OSTER, *Djela apostolska...* 84.

¹⁷ Usp. PAPA BENEDIKT XVI., *Apostoli i prvi Kristovi učenici...* 126.

¹⁸ Usp. A. L. ASH, R. OSTER, *Djela apostolska...* 85.

¹⁹ Usp. Stephen Protomartyr, u: *New Catholic encyclopedia*: <https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/stephen-protomartyr-st> (pristupljeno 10. svibnja 2021.).

²⁰ Usp. I. SIROVEC, *Sveci: 128 životopisa i poruka*, UPT, Đakovo, 2003., 259.

²¹ Usp. S. MAJDANDŽIĆ-GLADIĆ, *Sveti Stjepan Prvomučnik*, u: <https://www.vjeraidjela.com/sveti-stjepan-prvomucenik/>, (pristupljeno 20. siječnja 2022.).

Šesto poglavlje Djela apostolskih pred nas stavlja Stjepana kao osobu punu milosti i jakosti/snage. Naviještao je evanđelje helenistima, na nov način tumačio je Mojsija i Zakone, znao je Stari zavjet iščitavati u svijetlu navještaja Kristove smrti i uskrsnuća i upravo to su neki Židovi protumačili kao bogohuljenje.²²

Stjepan, grč. *Stephanus*, vjerojatno je rodом bio iz nekog od velikih helenističkih gradova u kojima je kršćanstvo pustilo korijenje. Premda su svi izabrani đakoni očito bili mladi, energični, smioni i odlučni ljudi, Stjepan se isticao revnošću i govorničkim sposobnostima. Želio je činiti više od puke povjerene mu socijalne funkcije, stoga je često propovijedao na raznim mjestima, poput Salomonova trijema, hramskog predvorja, na uglovima ulica, u sinagogama. U raspravama nije podilazio nikome, Učiteljev nauk je prenosio silno i oštro. U slučaju upotrebe revolucionarnih izjava poput: *Ne stavlja se novo vino u stare mješine*, ili: *Ne stavlja se novo platno na staru tuniku*, možemo lako zaključiti da su se određene skupine osjećale prozvano i ugroženo, što dovodi do Stjepanove osude.²³

Stjepan se svojim sunarodnjacima lakše mogao približiti nego što bi to mogli palestinski Židovi. U propovijedima je nastupao gorljivije od apostola, otvorenije, i usudili bismo se reći – agresivnije. Dok je sveti Petar u govorima naglašavao kako je Mesiju uskrsnuo Bog, Stjepan je više ponavljao Isusove izjave o razorenju Hrama i prestanku Zakona dolaskom evanđelja.²⁴

1.2.2. Protivljenje farizeja

„Stjepan je, pun milosti i snage, činio velika čudesa i znamenje u narodu. Nato se digoše neki iz takozvane sinagoge slobodnjaka, Cirenaca, Aleksandrinaca te onih iz Cilicije i Azije pa počеше raspravljati sa Stjepanom, ali ne mogaše odoljeti mudrosti i Duhu kojim govoraše.“ (Dj 6, 8 – 10)

U vrijeme Stjepanove osude u Jeruzalemu je bilo povoljno vrijeme za zaustavljanje „galilejske sljedbe“ od strane židovskih glavarara. Naime, tada se Poncije Pilat nalazio u Rimu, a njegov nasljednik još nije stigao u Jeruzalem. Budući da je Stjepan uhvaćen u „huli“ trebao je biti osuđen na smrt, no to se nije moglo izvršiti bez

²² Usp. PAPA BENEDIKT XVI., *Apostoli i prvi Kristovi učenici...* 126.

²³ Usp. J. ANTOLOVIĆ, *Duhovni velikani...* 619.

²⁴ Usp. Ž. TOLIĆ, Početak i najranije širenje Crkve: od 30. do 36. godine, u: *Služba Božja* 58., 2018, br. 4, 487.

rimskog autoriteta. Sukladno tome, bilo je potrebno skovati plan pobune naroda protiv Isusovih pristaša, kako bi se „krivac“ ipak mogao kazniti.²⁵

Spominju se sinagoge, što bi moglo značiti da je Stjepan bio prvi kršćanin koji je u njima propovijedao. Smatra se da su se sinagoge u Jeruzalemu formirale na osnovu mjesne pripadnosti, stoga postoji mogućnost da je i Savao, porijeklom iz Cilicije, također bio uključen u ove rasprave.²⁶

Promotrimo uhićenje i osudu:

1. „*Onda podmetnuše neke ljude koji rekoše: „Čuli smo ga govoriti pogrdne riječi protiv Mojsija i Boga.“ Podjare i narod, starješine i pismoznance, pa priđu, zgrabe ga i odvuku u Vijeće. Ondje namjestiše lažne svjedoke koji rekoše: „Ovaj čovjek neprestance govori protiv svetog Mjesta i Zakona.“* (Dj 6, 11 – 13)

Prve optužbe su neformalne, no u 13. retku i nadalje, one postaju formalne prirode. *Podmetnuti* ljude ne bi bilo potrebno osim ako optužbe sadrže iskrivljene riječi i nauk, a ne ono što je Stjepan zaista govorio, no ni mi ne možemo znati što je točno rekao. Pod pojmom *svetogrđe* inače se podrazumijevalo pogrdno upotrijebiti Božje ime, no ovdje pretpostavljamo da Stjepan to ne bi učinio. Sveti Stjepan se našao u situaciji koju je prethodno prošao i sam Krist. Kao i tada, i sada vidimo pojavu lažnih svjedoka i nepravедnih tužitelja.²⁷

2. „*Čuli smo ga, doista, govoriti: „Isus Nazarećanin razvalit će ovo Mjesto i izmijeniti običaje koje nam predade Mojsije.“ A svi koji su sjedili u Vijeću, upriješe pogled u Stjepana i opaziše – lice mu kao u anđela.“* (Dj 6, 14 – 15)

Luka nam donosi sličnost Isusa Krista i Stjepana – lažne optužbe su gotovo identične. Osim sličnosti optužbi, ovdje pronalazimo dokaze Kristove prisutnosti. Osobe koje osuđuju očekuju vidjeti brigu, strah na licu osuđenika, no događa se upravo suprotno! Stjepan je djelovao u sili Duha te u ključnim trenucima posjeduje anđeoski mir, što je moglo dodatno razljutiti Vijeće.²⁸

²⁵ Usp. J. ANTOLOVIĆ, *Duhovni velikani...* 620.

²⁶ Usp. R. J. DILLON, *Djela Apostolska...* 439.; A. L. ASH, R. OSTER, *Djela apostolska...* 86.

²⁷ Usp. *Isto*, 439.; *Isto* 87.

²⁸ Usp. *Isto*, 439-443; *Isto*, 88.

1.3. Stjepanovo mučeništvo i smrt

Grčki pojam *martyros* označava, osobito u sudskoj praksi, osobu koja je nešto vidjela ili doživjela i za to svjedoči. Kasnije taj i slični pojmovi nemaju samo pravni značaj već opisuju općenito svjedočenje za neku ideju.²⁹ Pojam *mučenik* – (grč. *martyrs*, gen. *martyros*) u kršćanstvu označava osobu koja je položila život kako bi posvjedočila pripadnost kršćanstvu, pred osobama koje su neprijateljski raspoložene prema toj vjeri.³⁰

Radi svojega propovijedanja Stjepan je osuđen na smrt kamenovanjem. Luka je u Djelima apostolskim prenio njegov zadnji govor, koji je ujedno i sažetak propovijedi:

„Veliki svećenik upita: 'Je li to tako?' Stjepan odgovori: 'Braćo i oci, čujte! Bog slave ukaza se ocu našem Abrahamu dok bijaše u Mezopotamiji, prije negoli se nastani u Haranu i reče mu: Iziđi iz zemlje svoje, iz zavičaja svoga, hajde u zemlju koju ću ti pokazati. On nato iziđe iz zemlje kaldejske i nastani se u Haranu. Odande ga nakon smrti oca njegova Bog preseli u ovu zemlju u kojoj vi sada boravite. U njoj mu ne dade ni stope baštine, nego obeća dati je u posjed njemu i potomstvu njegovu nakon njega, premda još nije imao djeteta. Bog isto tako reče da će potomci njegovi biti pridošlice u zemlji tuđoj, da će ih porobljavati i tlačiti četiri stotine godina. Ali narod kojemu budu robovali ja ću suditi, reče Bog. A nakon toga izići će i iskazati mi štovanje na ovome mjestu. Dade mu i Savez obrezanja. Tako rodi Izaka i obreza ga osmi dan, Izak Jakova, Jakov dvanaest rodozačetnika. Rodozačetnici pak, iz zavisti, Josipa predadoše u Egipat. Ali Bog bijaše s njim te ga izbavljaše iz svih nevolja, podari ga naklonošću i mudrošću pred faraonom, kraljem egipatskim koji ga postavi za upravitelja nad Egiptom i nad cijelim dvorom svojim. Onda u cijeloj zemlji egipatskoj i kanaanskoj nastade glad i nevolja velika: oci naši ne mogahu naći hrane. Kad Jakov doču da u Egiptu ima žita, posla onamo najprije oce naše. Drugi se put Josip očitova braći svojoj pa faraon dozna za podrijetlo Josipovo. Josip tada posla po Jakova, oca svoga, i svu rodbinu, sedamdeset i pet duša. Jakov tako siđe u Egipat. I umrije on i oci naši. Preneseni su u Sihem i položeni u grob koji je Abraham za srebro kupio od sinova Hamorovih u Sihemu. Kako se bližilo vrijeme obećanja koje Bog obreče Abrahamu, rastao je u Egiptu narod i množio se dok ondje ne zavlada drugi kralj, koji nije poznavao Josipa. Lukav prema rodu našem, tlačio je on oce naše da bi djecu svoju izlagali da ne ostanu na životu. U taj se čas rodi Mojsije. Bijaše božanski lijep. Tri je mjeseca hranjen u kući očinskoj, a onda, kad je bio izložen, prigrli ga kći faraonova i othrani sebi za sina. Tako Mojsije, odgojen u svojoj mudrosti egipatskoj, bijaše silan na riječima i djelima.» »Kad mu bijaše četrdeset godina, ponuka ga srce da pohodi braću svoju, sinove Izraelove. I kad vidje kako je jednomu nanosena nepravda, suprotstavi se i osveti zlostavljenoga ubivši Egipćanina. Mislio je da će braća njegova shvatiti kako će im Bog po njegovoj ruci pružiti spasenje, ali oni ne shvatiše. Sutradan se pojavi pred onima koji su se tukli te ih stade nagovarati da se izmire: 'Ljudi, braćo ste! Zašto zlostavljate jedan drugoga?' Ali ga onaj što je zlostavljao svoga blišnjega odbi riječima: 'Tko te postavi glavaram i sucem nad nama? Kaniš li ubiti i mene kao što si jučer ubio onog Egipćanina? Na te riječi pobježe Mojsije i skloni se u zemlju midjansku, gdje mu se rodiše dva sina. Nakon četrdeset godina ukaza mu se Anđeo u pustinji brda Sinaja u

²⁹ Usp. Z. PAŽIN, Mučeništvo u misalu Pavla VI., u: *Diacovensia*, vol. 5/1, 1997., 17.

³⁰ Usp. Mučenik: u: A. BADURINA (prir.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., 415.

rasplamtjeljoj vatri jednoga grma. Opazivši to, zadivi se Mojsije viđenju. Dok je prilazio da bolje promotri, eto glasa Gospodnjega: Ja sam Bog Otaca tvojih, Bog Abrahamov, Izakov i Jakovljevi. Sav preplašen, Mojsije se ne usudi pogledati. A Gospodin će mu: Izuj obuću s nogu! Jer mjesto na kojem stojiš, sveto je tlo. Vidio sam, vidio nevolju naroda svoga u Egiptu i uzdisaj mu čuo pa siđoh izbaviti ga. I sad hajde! Šaljem te u Egipat! Toga Mojsija – kojega su se odrekli rekavši: Tko te postavi glavarem i sucem? – toga im Bog kao glavara i otkupitelja posla po Anđelu koji mu se ukaza u grmu. On ih izvede učinivši čudesa i znamenja u zemlji egipatskoj, u Crvenome moru i u pustinji kroz četrdeset godina. To je onaj Mojsije koji reče sinovima Izraelovim: Proroka poput mene od vaše braće podići će vam Bog. To je onaj koji za skupa u pustinji bijaše između Anđela što mu govoraše na brdu Sinaju i otaca naših; onaj koji je primio riječi životne da ih nama preda. Njemu se ne htjedoše pokoriti oci naši, nego ga odbiše i u srcima se svojima vratiše u Egipat rekavši Aronu: 'Napravi nam bogove koji će ići pred nama! Ta ne znamo što se dogodi s tim Mojsijem koji nas izvede iz zemlje egipatske.' Tele načiniše u dane one, prinesoše žrtvu tom kumiru i veseljahu se djelima ruku svojih. Bog se pak odvrati i prepusti ih da časte vojsku nebesku, kao što piše u Knjizi prorokoj: Prinosiste li mi žrtve i prinose četrdeset godina u pustinji, dome Izraelov? Poprimiste šator Molohovi zvijezdu boga Refana –likove koje napraviste da biste im se klanjali. Odvest ću vas stoga u progonstvo onkraj Babilona! Oci naši imahu u pustinji Šator svjedočanstva kako odredi Onaj koji reče Mojsiju da se on načini po praliku koji je vidio. Taj su Šator preuzeli oci naši i pod Jošuoem ga unijeli u posjed s kojega Bog pred licem njihovim rastjera narode. Tako bijaše sve do danâ Davida, koji je našao milost pred Bogom te molio da nađe boravište Bogu Jakovljevu. Istom Salomon izgradi mu Dom. Ali Svevišnji u rukotvorinama ne prebiva, kao što veli prorok: Nebesa su moje prijestolje, a zemlja podnožje nogama. Kakav dom da mi sagradite, govori Gospodin, i gdje da bude mjesto mog počinka? Nije li ruka moja načinila sve to? Tvrdovrati i neobrezanih srdaca i ušiju, vi se uvijek opirete Duhu Svetomu: kako oci vaši tako i vi! Kojega od proroka nisu progonili oci vaši? I pobiše one koji su unaprijed navijestili dolazak Pravednika čiji ste vi sada izdajice i ubojice, vi koji po anđeoskim uredbama primiste Zakon, ali ga se niste držali.'“

Stjepanu je pružena prilika za obranu. Njegov govor je najduži govor u Djelima apostolskim, no on nipošto nije suhoparno i dosadno prepričavanje židovske povijesti koje bi se moglo lako odbaciti. Da govor nije bio važan, Luka mu ne bi posvetio toliko prostora. Govor nije puka obrana, već ga možemo promatrati kao poziv. Stjepan je dobro poznao povijesne događaje i vidljiv je klasični židovski karakter, budući da govor započinje riječju „Bog“ i nastavlja opisom Njegovih djela. Već tu postaje jasno kako on ne bi učinio svetogrđe. Nastavio je lijepim govorom, povlačenjem usporedbi Josipa, Mojsija i Isusa, lako je razlučiti koliko visoko mišljenje ima o Mojsiju, što ponovno daje do znanja da je osuda kriva. Zatim, koristio je izvore koji su danas nama nepoznati, navodio je odbacivanje Božjih izaslanika od strane Božjeg naroda, povezao je kako čudesa i znamenja prethode odbacivanju Mojsija, kao što prethode i odbacivanju kršćana. Stjepan im visoko mišljenje i o Zakonu, o Šatoru govori s poštovanjem, naglašava kako Bogu nije potrebno mjesto, kao što ni Izraelu nije potreban Hram za odnos s Bogom. Od 51. retka sedmog poglavlja dolazi do promjene tona, izražen je napadački stil. Ne znamo je li do toga došlo zbog pasivnosti publike ili

zbog prekidanja govornika, no jasno je da smisao vodi do spomena Pravednika – Krista i da je cijela propovijed priprema za to. Vijeće je lako moglo prepoznati Stjepanovo aludiranje na izdaju i ubojstvo Isusa Nazarećanina.³¹

Usljedila je osuda:

„Kad su to čuli, uskipješe u srcima i počеше škripati zubima na njega. Ali on, pun Duha Svetoga, uprije pogled u nebo i ugleda slavu Božju i Isusa gdje stoji zdesna Bogu pa reče: „Evo vidim nebesa otvorena i Sina Čovječjega gdje stoji zdesna Bogu.“¹ Vičući iza glasa, oni zatisnuše uši i navališe jednodušno na njega. Izbaciše ga iz grada pa ga kamenovahu. Svjedoci odložiše haljine do nogu mladića koji se zvao Savao. I dok su ga kamenovali, Stjepan je zazivao: „Gospodine Isuse, primi duh moj!“ Onda se baci na koljena i povika iza glasa: „Gospodine, ne uzmi im ovo za grijeh!“ Kada to reče, usnu.“ (Dj 7, 54 - 60)

Dogodilo se to u proljeće 36. godine. Stjepanova molitva: „Gospodine Isuse, primi duh moj!“ jest jedna od najstarijih poznatih molitava upućena Isusu Kristu.³²

Gore navedene pojedinosti Luka je mogao saznati od Filipa ili Pavla (Savla). S obzirom na to da imamo dvije krajnosti, prethodne odlomke nazivamo *dramom ludaka*. S jedne strane vidljiv je Stjepanov mir, dok je s druge strane navalila horda bijesa. Stjepan u zadnjim trenutcima vidi Božju slavu – Bog mu daje savršeno viđenje, uvid u višu stvarnost kako bi izdržao poteškoće. Zatim ponavlja Kristove riječi i upravo tako Luka povlači paralelu – prvomučenik Isusov time svojim tužiteljima govori da je Isus bio u pravu, a da su oni u krivu. Sam čin kamenovanja u tome vremenu morao izvesti zakonito i žrtvu su prvo trebali napasti svjedoci. To se trebalo odvijati izvan zbora. Za ovo kamenovanje nije sasvim sigurno je li izvedeno zakonito, budući da je došlo bez najave.³³

„Kamenovanje je uključivalo bacanje žrtve s uzvisine u neku jamu, a za njom bi se bacio veliki kamen. Zatim bi se bacalo ostalo kamenje sve dok žrtva ne bi izdahnula. U Starom se zavjetu kamenovanjem kažnjavalo bogohulstvo (Lev 24, 10 i dalje), iako taj slučaj ne mora imati veze s ovim i s ponašanjem ove skupine. Običaji su se u međuvremenu mogli promijeniti. Napokon, to je bilo pitanje strasti, a ne hladnokrvna primjena Zakona.“³⁴

³¹ Usp. R. J. DILLON, *Djela Apostolska...* 443-444.; A. L. ASH, R. OSTER, *Djela apostolska...* 91- 99.

³² Usp. M. DRAGIĆ: Sveti Stjepan prvomučenik u Hrvatskoj kulturnoj baštini, u: *Ethnologica Dalmatica*, vol. 27., 2020., Split, 43.

³³ Usp. A. L. ASH, R. OSTER, *Djela apostolska...* 101-103.

³⁴ *Isto*, 103.

Kao što smo već spomenuli, nakon osude na smrt, prvomučenik je imao viđenje nebesa, Boga i Krista Bogu s desna. Njegovo mučeništvo je oblikovano prema mucu samoga Isusa budući da Stjepan Isusu predaje duh svoj te moli za vlastite ubojice. Sve navedeno se odigralo u Jeruzalemu, izvan Damašćanskih vrata, na mjestu gdje se danas nalazi crkva svetog Stjepana, pored dominikanske *Ecole Biblique*³⁵. Nakon ubojstva prvog kršćanskog mučenika nastavljeni su progoni učenika Kristovih, što je rezultiralo bježanjem Iz Jeruzalema i prenošenjem vjere po cijelome svijetu.³⁶

Predaja nam govori da je Stjepanovo tijelo u grob na svojoj zemlji pokopao pismoznanc Gamaliel i da se sve to zbilo oko 40. godine. Njegovoj smrti prisustvovao je i mladić Savao, koji, obrativši se i postavši apostol, postaje Pavao – jedan od najgorljivijih kršćana.³⁷

Početak osmog poglavlja Djela apostolskih navodi kako su Stjepana pokopali *bogobojazni* ljudi – opet vidimo paralelu s pokapanjem Krista, kojeg je sahranio dobar i bogobojazan čovjek, Josip iz Arimateje, o čemu čitamo u Evanđelju po Luki u 23. poglavlju. Pojmom *bogobojazan* mogu biti označeni kršćani, kao i nekršćani. U slučaju da ovaj pojam označava nekršćane, mogli bi smatrati kako se nisu svi slagali s nasiljem i smaknućem. Po tadašnjim običajima, onaj tko je pravedno smaknut nije imao pravo na grob i naricanje, stoga se čini da Stjepan nije bio pravedno smaknut, odnosno, da se radilo o linču.³⁸

Opisi mučenja donose jednu pojedinost, zabilježeno je kako su svjedoci odložili haljine do nogu Savla koji se slagao sa smaknućem. Ipak, nakon toga nije mogao ostati ravnodušan što i sam navodi u opisima svojega obraćenja.³⁹ Tako u Djelima apostolskim čitamo: „*I dok se prolijevala krv Stjepana, svjedoka tvoga, i ja sam ondje stajao i odobravao te čuvao haljine onih koji ga ubijahu.*“ (Dj 22, 20)

Savao je očito djelovao nasilno, kao i ostatak gomile. Za kasnije opise njegova djelovanja koristi se pojam „*pustošiti*“. Ta riječ je veoma jaka budući da se na drugim mjestima odnosi na zvijeri kada razdiru lešinu. Zbog čega toliki Savlov bijes? Odgovor se možda krije u Poslanici Galaćanima koja navodi kako je bio prerevno odan otačkim predajama. To vrijeme je zaista bilo teško za kršćane, progonile su se i žene, a Rimljani

³⁵ *Ecole Biblique* je francuska je akademska ustanova u Jeruzalemu specijalizirana za arheologiju i biblijsku egzegezu.

³⁶ Usp. PAPA BENEDIKT XVI., *Apostoli i prvi Kristovi učenici...* 127.

³⁷ Usp. I. SIROVEC, *Sveci: 128 životopisa i poruka...* 259.

³⁸ Usp. A. L. ASH, R. OSTER, *Djela apostolska...* 105.

³⁹ Usp. J. ČOVO, *Isusova majka i braća*, Glas Koncila, Zagreb, 2016., 383.

nisu intervenirali. Moguće je da nisu sve ni znali, ili se jednostavno nisu željeli uplitati u probleme židovske zajednice.⁴⁰

Zanimljiva je legenda koja govori kako je četiristo godina nakon Stjepanove smrti svećenik Lucijan iz Palestina imao viđenje o mjestu na kojem je ukopano tijelo ovog mučenika. Mjesto je zatim pronađeno i tijelo je preneseno u Rim te položeno pored ostataka svetog Lovre. Pri otvaranju groba i polaganja Stjepana pored Lovre, Lovro se okrenuo na bok i pružio ruku svetom Stjepanu. Tako je došlo do pridavanja naziva „*Otmjeni Španjolac*“ svetom Lovri. Nadalje, radi te legende, često se dvojicu svetaca slikalo zajedno.⁴¹

Žestoki progoni kršćana trajali su sve do smrti kralja Heroda Agripe I. Većinom su proganjani helenistički kršćani, što za posljedicu ima lakše odvajanja od židovskog Zakona.⁴² Stjepanov život i smrt su prekretnica prve Crkve jer se tada završava prvi dio Isusovog programa i počinje drugi dio koji je sam Krist najavio: „*Bit ćete mi svjedoci u Jeruzalemu, u čitavoj Judeji i Samariji, sve do nakraj zemlje.*“ (Dj 1, 8) Možemo reći da, „zahvaljujući“ progonima koji su uslijedili – kršćani su dobili priliku bježati dalje i postati misionari Radosne vijesti. Premda su istjerani iz Jeruzalema i premda im je zabranjeno propovijedati, vođeni Stjepanovom hrabrošću ostali su čvrsti u svojem naumu.⁴³

1.3.1. Blagdan i štovanje svetog Stjepana

Stjepan je bio prvi martyr (martyros) – svjedok Isusov. u ikonografiji su njegovi znakovi su dalmatika, palma i kamenje.⁴⁴

Kršćansko štovanje mučenika potječe od obiteljskog štovanja pokojnika koje se sastojalo od pogrebne gozbe kod groba. Time se trebao izraziti pokojnikov život i zajedništvo s onima koji ostaju nakon njega. To se nazivao pojmom *refrigerium*. Također se štovao i spomen godišnjice pokojnikova rođenja, što se označavalo pojmom *dies natalis*. Kršćani su prihvatili ove oblike štovanja, uz preinake sukladne uskrsnuću i vjeri u vječni život. Ukapali su svoje mrtve, a *dies natalis* slavili u spomen na dan smrti, a ne rođenja, čime bi se smrt mučenika označila kao pobjeda, slava. Prvi tragovi

⁴⁰ Usp. A. L. ASH, R. OSTER, *Djela apostolska...* 105.

⁴¹ Usp. *Stjepan Prvomučnik* u: Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike... 547-548.

⁴² Usp. Ž. TOLIĆ, *Početak i najranije širenje Crkve...* 491.

⁴³ Usp. F. MABIĆ, *Sveci i svetkovine*, Naša ognjišta, Tomislavgrad, 2007., 237-239.

⁴⁴ Usp. *Stjepan Prvomučnik* u: Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike...548.; P. LAZZARIN, *Sveci kroz crkvenu godinu*; Mala enciklopedija, Veritas, Zagreb, 2009., 630; J. ČOVO, *Isusova majka i braća...* 382-383.

štovanja se pronalaze od polovice drugog stoljeća. Kršćanska zajednica se sastajala kod groba te slavila *refrigerium*, molitve i euharistiju što je imalo za cilj ukazati na činjenicu da se na mučeniku ispunilo Kristovo vazmeno otajstvo.⁴⁵ „Kršćani su se molili svojim mučenicima kao zagovornicima kod Boga, kako to svjedoče grafiti u *Memoria apostolorum* u današnjim katakombama sv. Sebastijana u Rimu.“⁴⁶

„U početku se nije puno razlikovalo štovanje umrlih kršćana od štovanja mučenika. Tek Augustin pobliže određuje da se za mučenike ne moli, nego za ostale pokojnike, da bi se kasnije i kršćani molili „preko“ njih (kao zagovornika), a ne za njih.“⁴⁷

Štovanje ovog sveca počinje oko 380. godine. Po gregorijanskom kalendaru, Crkva blagdan svetkuje 26. prosinca, dok se po julijanskom kalendaru blagdan svetkuje 9. siječnja. Također, Crkva svetkuje i spomendan *Našašća tijela svetog Stjepana* 3. kolovoza.⁴⁸ U narodu se blagdan i spomendan još nazivaju Stjepanovo, Stipanovo, Stipanja, Stipanje, Stipandan, Stipandan Božićni, Stepandan, Stipajdan, Štefanje, Šćepandan i slično.⁴⁹

Sveti Stjepan je zaštitnik bečke nadbiskupije i bečke katedrale, zatim konja, timaritelja, kočijaša, bačvara, podrumara, zidara, tesara, klesara, tkalaca i krojača. Vjernici se molitvama preporučuju Stjepanu prvomučeniku protiv glavobolje, bolova, kamenca mjehura i žučnoga kamenca, protiv opsjednutosti i za laganu smrt.⁵⁰

„Štovanje svetog Stjepana seže u 4. stoljeće. Na području današnje Hrvatske rano se proširio kult sv. Stjepana prvomučenika o čemu svjedoče starokršćanske crkve posvećene tome svecu, od Istre do Cavtata te u Zahumlju (današnjoj Hercegovini). Sv. Stjepan prvomučenik višestruki je zaštitnik. Štovanje (...) u hrvatskoj kulturnoj baštini ogleda se u crkvama, kapelicama, župama i drugim institucijama posvećenim tome svecu te hodočašćima, odlascima na svetu misu, zavjetima, molitvama i pjesmama. (...) Mnogi rodovi među Hrvatima blagdan i spomendan sv. Stjepana uzimaju za svoju brgulu (krsnu slavu, fjeru, feštu).“⁵¹ Poznata su nam neka mjesta u kojima su postojale crkve posvećene prvomučeniku, kao što su Bare kod Stona gdje je postojala crkva iz 6.

⁴⁵ Usp. V. ZAGORAC, *Krist posvetitelj vremena*, KS, Zagreb, 1996., 224-225.

⁴⁶ Usp. Z. PAŽIN, *Teologija čašćenja mučenika u Rimskom misalu*, u: <https://www.vjerajdjela.com/teologija-cascenja-mucenika-u-rimskom-misalu/>, (pristupljeno 20. 1. 2022.).

⁴⁷ Z. PAŽIN, *Liturgijsko vrijeme i prostor, Nacrt predavanja*, Đakovo, 2014., 63.

⁴⁸ Usp. M. DRAGIĆ: Sveti Stjepan prvomučenik... 37.

⁴⁹ Usp. *Isto*, 45.

⁵⁰ A. ŠKROBONJA, *Sveti od zdravlja (Ilustrirani leksikon svetaca zaštitnika)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., 175-176.

⁵¹ Usp. M. DRAGIĆ: Sveti Stjepan prvomučenik... 38-39.

ili 7. stoljeća, zatim Dubrovnik, gdje je postojala crkva građena najkasnije u 8. stoljeću. Poznata je i činjenica da je hrvatski kralj Miroslav izgradio nekoliko crkava u čast svome nebeskom zaštitniku i to na Šipanu i u Sustjepanu, gdje od 1454. godine nastaje i bratstvo sv. Stjepana. Postojale su još crkve u Zadru, u Pirovačkom zaljevu, na području Dugog rata i na Braču, u mjestu Krasnica kod Buja i u Ljubuškom.⁵²

1.3.2. Štovanje i običaji u našim krajevima

U hrvatskoj tradicijskoj kulturi božićno vrijeme obiluje različitim običajima.⁵³ Navedimo neke vezane uz Blagdan svetoga Stjepana.

Stanovnici Grehota na Šolti Stjepana su izabrali za svoga nebeskog zaštitnika i osnovali su bratovštinu. U prošlosti su na blagdan ujutro palili oganj pred crkvom, svetu misu su služila tri svećenika, a nakon mise narod se družio uz oganj. U popodnevnim satima služila se još jedna misa uz procesiju. Kip su nosili članovi bratovštine odjeveni u duge bijele kute. One se i danas nose premda bratovština više ne postoji. Običaj u Slavoniji je bio da se na ranoj misi svetilo vino i voda, kojom bi muškarac kasnije poškopio svoj vrt i dvorište, zatim bi uzjahao konja i obišao poškopiti polja i vinograde.⁵⁴

U Svinišću, odnosno na području Splitsko-dalmatinske županije, običaj je bio da na dan Svetog Stjepana nevjeste s muževima i djecom odlaze rodbini čestitati Božić, budući da se na sam dan Božića ostajalo kod kuće. Također, ako bi momak djevojci na Božić dao jabuku, to bi bio znak da joj nudi ženidbu, stoga bi idući dan išao u goste k njoj i njezinoj obitelji. Palila bi se božićna svijeća, a ručak i užina bi bili vrlo svečani.

U širokobriješkom kraju zetovi su tradicionalno na Stipanждан dolazili punicama i puncima, nosili su darove, zatim bi punice darivale zetove. Novi zetovi su darivani grotuljom⁵⁵ i dobrim ručkom.⁵⁶

U grudskom kraju postoje slični običaji odlaska na ručak i darivanje kod ženine obitelji, s tim da su tamo dolazili i drugi gosti. Također, hodalo se po selu i pjevala se *ganga putnička* uz nazdravljanje. U posuškom kraju dužnost zeta je bila uvečer posjetiti kuću iz koje se oženio. Trebao je ponijeti darove kojima bi darivao punicu ostale žene iz

⁵² Usp. M. DRAGIĆ: Sveti Stjepan prvomučenik... 47-49.

⁵³ M. DRAGIĆ, Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja, u: *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14 / 1, 2018., 190.

⁵⁴ Usp. M. DRAGIĆ: Sveti Stjepan prvomučenik... 49-50.

⁵⁵ *Grotulja* – Suhe smokve, bademi, orasi i rogač bi se nizali na konac zajedno sa šarenim papirima. Punica bi zetu grotulju prebacila oko vrata. Ovaj običaj je ostao sačuvan do danas.

⁵⁶ Usp. M. DRAGIĆ, Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi... 206.

obitelji. Najčešće bi zet poklanjao odjevne predmete, marama i meculete.⁵⁷ Slični običaji postojali su i na Pelješcu, dok je kod Širokog brijega, u Kočerinu, običaj bio nakon mise pjevati gangu i piti rakiju. Cure bi momcima preko prijateljica slale nakićene jabuke, a čak bi se i pred crkvom mladići i djevojke gađali jabukama, što bi bio znak da im se osoba koju gađaju sviđa.⁵⁸

U Iloku običaj je bio *ići u čestitare* rodbini i prijateljima. U Badljevini kod Pakraca išlo se onima koji slave imendan. Na Kamenu kraj Splita pjevala se pjesma o Stjepanu:

*Stipan jur blaženi svakog zove
svedbinu štovati današnji dan.
on umre radi vire
mladih lita.
plemenita biše mu stavljena
krunica ta.*

Tek drugi dan se odlazilo u čestitare, a u kuću bi prvo ulazio muškarac kojeg bi zatim posjeli na slamu. U Bosni su rođaci zvani na užinu, obično kod onih koji slave imendan.⁵⁹

Gradišćanski Hrvati su sačuvali Štefanjsko koledanje u novoj domovini. Koledare se nazivalo *junakima*, a kad pjevaju koledarske pjesme, govorilo se da *juču*. Navečer bi mladići pjevali gospođi i gospodaru kuće, svoj družini, hvalili bi njihov dvor na kojem je zelen bor, a pod njim je vrani konj na kojem sjedi sinak: *Zlatnom uzdom obuzdan, s misečinom potkovan. V ruka drži jabuku, na jabuku kiticu, na kitici ptica, dobro ljeto klica, da bi urodilo žito i pšenica i to vino črljeno, ko je kot krv rumeno*. Slična pjesma pjevala se i na Zlarinu, a mladići bi novac koji zarade obilazeći kuće utrošili na kupnju svijeća koje bi na blagdan Sveta tri kralja darovali na oltar u crkvi.⁶⁰

Za kraj opisa običaja zanimljivo je spomenuti i postojanje *kešketara*.⁶¹ Kešketari su bili momci koji su u Bosni i Hercegovini od Stipandana odlazili djevojkama u posjet u druga sela, a one bi ih poslužile kešketom. Većinom bi momak išao djevojci koja je za

⁵⁷ *Meculet* – Ženski rubac za glavu.

⁵⁸ Usp. M. DRAGIĆ, Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi... 207-208.

⁵⁹ Usp. *Isto*, 208.

⁶⁰ Usp. *Isto*, 209-210.

⁶¹ Naziv su dobili po riječi *keške* – to je jelo koje se priprema u Bosni i Hercegovini za blagdane, od ječma ili pšenice, kuhajući ih s pilećim mesom. I danas doseljenici iz Bosne u Slavoniji pripremaju isto jelo o Božiću.

udaju, a za pasom bi nosio drvenu žlicu. Nakon jela ponovno bi žlicu zataknuo za pas, do iduće kuće.⁶²

1.3.3. Ozdravljenja po zagovoru

„Jakov Voraginski⁶³ navodi nekoliko čudesa koja su se dogodila po zagovoru sv. Stjepana. Odjeća koja je uzeta s oltara i položena na bolesne mnogima je bila lijek. Cvijeće uzeto s oltara sv. Stjepana bilo je položeno na oči slijepice žene koja je progledala. Gospodar grada pogani Marcijal bio je jako bolestan, pa je njegov zet, koji je bio dobar čovjek, ušao u crkvu sv. Stjepana, uzeo cvijeće i položio ih pod glavu svoga gospodara. Ujutro je Marcijal tražio da mu dovedu biskupa, ali biskup nije bio u gradu. Došao je poganski svećenik koji je zabranio Marcijalu da vjeruje u Boga i da se krsti. Od tada je Marcijal jedino mogao izgovoriti: „Isuse, Isuse, primi moj duh.” Međutim, nije rekao da su to bile zadnje riječi koje je izgovorio sv. Stjepan. U istom mjestu dogodilo se još jedno čudo: gospođa zvana Petronia bila je teško bolesna i tražila je mnogo lijekova kako bi se izliječila, ali nije osjećala nikakvo poboljšanje. Na kraju joj je neki Židov dao prsten s kamenom i savjetovao da prsten veže čipkom za svoje golo tijelo. Kad je vidjela da joj to ne pomaže, otišla je u crkvu i pomolila se sv. Stjepanu za zdravlje i ozdravila. U Cezareji iz Kapadokije bila je plemenita dama, kojoj je suprug umro, ali imala je desetero djece, sedam sinova i tri kćeri. Kad su naljutili svoju majku, ona ih je proklela i božanska osveta je odjednom uslijedila, tako da su sva djeca bila pogođena groznom bolešću. Pavao i njegova sestra Palladia došli su u Hipo i ondje su našli biskupa kojemu su ispričali što se dogodilo. Za petnaest dana, pred Uskrs, pošli su u crkvu sv. Stjepana i snažno se molili svecu za njihovo zdravlje. Po zagovoru sv. Stjepana prvomučenika ozdravili su.“⁶⁴

⁶² Usp. M. DRAGIĆ, Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi... 210-211.

⁶³ *Jakov Varaginski ili Voraginski* (latinizirano *Jacobus de Varagine* ili *de Voragine*, talijanski Iacopo da Varazze [ja:'kopo ~ vara'c:e]), talijanski hagiograf (Varazze kraj Genove, oko 1228. – Genova, 13. ili 14. VII. 1298). U dominikanski red stupio 1244.; bio provincijal Lombardije (1267–86.) a od 1292. nadbiskup Genove. Zalagao se za pomirbu gvelfa i gibelina; proglašen blaženim 1816. Autor je zbirke svetačkih životopisa (nazivane i *Legenda sanctorum* ili *Lombardica historia*), djela koje je postalo općepoznato kao *Zlatna legenda* (*Legenda aurea*), bilo ubrzo prevedeno na mnoge europske jezike te postalo jednom od najčitanijih srednjovjekovnih knjiga. Od ostalih njegovih djela poznata je *Kronika grada Genove* (*Chronicon civitatis Ianuensis*) te zbirka propovijedi (*Sermones*). Izvor: Jakov Varaginski. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. u: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28588> (pristupljeno 7. 1. 2022.).

⁶⁴ M. DRAGIĆ: Sveti Stjepan prvomučenik... 44-45.

2. Misne molitve

Novi Misal Pavla VI je obnovio misne molitve. Dodane su tjedne molitve u došašću i vazmenom vremenu. Neke su preuređene ili sastavljene iz dva različita izvora. Molitve su uređivane uglavnom prema sljedećim načelima. Prvo je *istinitost* koja podrazumijeva da se u izvorima tražio najstariji oblik, zatim *jednostavnost* – što znači da su očišćene od dodataka koji su se skupljali vremenom, te *pastoralna vrijednost*, odnosno gledalo se na to koliko su one u današnjem vremenu razumljive.⁶⁵ Tipične rimske molitve su lapidarne, to jest zgusnute i u njima se vidljiv pravnički mentalitet. Uglavnom imaju ovu shemu:

- Zaziv: najčešće jest jednostavan: *Deus – Bože*, a kasnije dolaze širi zazivi: *Omnipotens sempiternus Deus – Svemogući vjekovječni Bože*.
- Anamneza - dio u kojem se pripovijedaju silna Božja djela učinjena za narod.
- Molbe – traženje da Bog svoje spasenje učini djelatnim u nama.
- Doksologija - davanje slave i zaključak neke molitve koji je obično trinitaran. Najpoznatija doksologija je zaključak euharistijske molitve: *Po Kristu, s Kristom i u Kristu, tebi, Bogu Ocu svemogućem u jedinstvu Duha Svetoga, svaka čast i slava u sve vjeka vjekova*.⁶⁶

U nastavku donosimo zbornu, darovnu i popričesnu molitvu o blagdanu svetog Stjepana. Svaku od njih navodimo u izvornom latinskom obliku prema prethodnom i važećem Rimskom misalu⁶⁷, navodeći njezine izvore.⁶⁸ Zatim slijedi važeći prijevod na hrvatski jezik⁶⁹ i komentar.

⁶⁵ Usp. Z. PAŽIN, *Misal Pavla VI i Misal Pia V. Novo i staro u bogoslužju Crkve*, Diacovensia, Đakovo, 2021., 77.

⁶⁶ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, Đakovo, 2018., 105.

⁶⁷ Molitve su identične u sva tri tipska izdanja nakon 2. Vatikanskog sabora, to jest onoga iz 1970, iz 1975. te najnovijega iz 2002. Mi ćemo latinski tekst navoditi prema ovom zadnjem tipskom izdanju.

⁶⁸ Za izvore molitava usp. Z. PAŽIN, Mučeništvo u misalu Pavla VI., *Diacovensia*, vol. 5/1, 1997., 41-58.

⁶⁹ Hrvatski je prijevod iz 1980: *Rimski misal*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980. Mi ćemo molitve navoditi prema: *Nedjeljni i blagdanski misal za narod*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.

2.1. Zborna molitva - Collecta

Zborna je molitva identična u prethodnom⁷⁰ i u važećem misalu⁷¹.

*Da nobis, quaesumus, Domine, imitari quod colimus, ut discamus et inimicos diligere, quia eius natalicia celebramus, qui novit etiam pro persecutoribus exorare.*⁷²

Izvor:

*Da nobis quaesumus domine imitari quod colimus, ut discamus et inimicos diligere, quia eius natalicia celebramus qui novit etiam pro persecutoribus exorare.*⁷³

Hrvatski:

*Gospodine, daj nam nasljedovati što danas slavimo: da umijemo i neprijatelje ljubiti jer svetujemo nebeski rođendan prvomučenika Stjepana, koji je molio i za svoje progonitelje.*⁷⁴

Kao što vidimo, Prvomučenik nas prema Isusovu primjeru u prvom redu uči da valja moliti i za progonitelje. Dok su ga kamenovali, molio je Boga da krvnicima ne uzme to za grijeh. Kršćani se sjećaju Isusovog učenja da treba moliti za progonitelje i ljubiti one koji progone i premda je teško, upravo to nas čini kršćanima. Primjenjujući ovo i na današnje vrijeme jasno je da neprijatelje ne trebamo mrziti nego ljubiti. Ako nastupamo u blagosti i dobroti, time potičemo na kajanje one koji su bili nepravedni prema nama.⁷⁵ Ističemo da mučenici daju svoj život slobodno i iz ljubavi prema Bogu, ali i prema svakom čovjeku, pa i svome progonitelju, a sve to po primjeru Isusa Krista koji je molio za svoje ubojice.⁷⁶ Zato je kršćansko mučeništvo najuzvišeniji izraz ljubavi. „Zbog toga puko davanje život za neki plemeniti cilj, a koje ne bi u sebi

⁷⁰ Prethodni misal navodimo prema kritičkom izdanju: P. BRUYLANTS (prir.), *Les oraisons du Missel Romain. Texte et Histoire, 2. Orationum textus et usus juxta fontes*, Centre de Documentation et d'Information liturgiques Abbaye du Mont César, Louvain, 1952. (= M). Brojevi molitava se odnose na brojeve prema ovome izdanju.

⁷¹ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti eocumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. cura recognitum*, Editio tertia, Typis Vaticanis 2002. (= MR 2002). Broj se odnosi na stranicu navednog misala.

⁷² MR 2002, 884.

⁷³ J. DESHUSSES (prir.), *Le sacramentaire Grégorien, I Le Sacramentaire, Le Supplément d'Aniane*, Fribourg, 1979. (= GrH); M 165.

⁷⁴ *Nedjeljni i blagdanski misal za narod*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., 281-282.

⁷⁵ Usp. M. KIRIGIN, *Pomolimo se*, Tkon – Čokovac, 1992., 548.

⁷⁶ Usp. Ljubav, u: X. LÉON-DUFOUR (prir.), *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988., stupci 497-508.

sadržavalo i ljubav prema Bogu i prema svakom čovjeku, za Crkvu nije mučeništvo.“⁷⁷ Mi slabi ljudi često mislimo da opraštamo, ali nekako pamtimo ožiljke. Zato po primjeru Stjepana tražimo od Boga snagu da istinski praštamo, jer smo tada slični Isusu Kristu.⁷⁸

2.2. Darovna molitva - Super oblata

Darovana je molitva u važećem misalu nova, preuzeta iz Gelazijeva sakramentara:

*Munera, quaesumus, Domine, tibi sint hodieanae devotionis accepta, quae beati Stephani martyris commemoratio gloriosa depromit. Per.*⁷⁹

Izvor:

*Grata tibi sint, domine, munera, quaesumus, devotionis hodiernae, quae beati Stephani martyris tui commemoratio gloriosa depromit: per.*⁸⁰

U prethodnom misalu darovna je molitva bila ova:

*Suscipe, Domine, munera pro tuorum commemoratione sanctorum: ut, sicut illos passio gloriosos effecit; ita nos devotio reddat innocuos.*⁸¹

Hrvatski:

*Gospodine, daj da ti omile darovi ove službe što ih prinosimo o blagdanu svetog mučenika Stjepana.*⁸²

Molitva za blagdan svetog Stjepana je dosta kratka. Izraz *devotinis* koji susrećemo može se prevesti kao *službe*, ali je zbog pojma *hodiernae* naglašenija nit koja povezuje prvog mučenika i ovu žrtvu. U molitvi da Gospodin primi – (*accepta*) mi se uzdamo da ih želi od svih svojih vjernika. Budući da je Stjepan prvi mučenik i da je pokazao sličnost i nasljedovanje Krista po molitvi za oprostenje onima koji ga kamenovaše, omilio je Bogu. Drugi dio govori o slavnom (*gloria*) spomenu mučenika i kako njegova slava uzdiže naše slavlje. Njegovo mučeništvo doprinosi vrijednosti Kristove žrtve. Isti glagolski oblik *depromit* se koristio u himnu Kristu Kralju kada su

⁷⁷ Usp. Z. PAŽIN, Sveti mučenici: uzori vjere i zagovornici kod Boga. Teologija čašćenja mučenika u Rimskom misalu, u: *Živo vrelo* 36 (2019) br. 10, 15.

⁷⁸ M. ZOVKIĆ, *Matejevo evanđelje u našoj misi. Biblijski komentari misnih čitanja u godini A*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995., 435.

⁷⁹ MR 2002, 884.

⁸⁰ L. C. MOHLBERG (ur.), *Liber sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli (Sacramentarium Gelasianum)*, Roma, 1981. (= GeV) 33.

⁸¹ M 1107.

⁸² *Nedjeljni i blagdanski misal za narod...* 283.

na Cvjetnicu jeruzalemska djeca slavila Gospodina. Isus je svoj duh predao Ocu, a Stjepan je duh predao Isusu u svojim zadnjim zemaljskim trenucima.⁸³

Darovna je molitva u prethodnom misalu bila općenita i ne spominje svetoga Stjepana, pa je to očito bio razlog da je zamijenjena ovom važećom.

2.3. Popričesna molitva - Post Communionem

Popričesna se razlikuje od one iz prethodnog misala a preuzeta je iz Gelazijeva sakramentara:

*Gratais agimus, Domine, multiplicatis circa nos miserationibus tuis, qui et Filii tui nativitate nos salvas, et beati martyris Stephani celebratione laetificas.*⁸⁴

Izvor:

*Gratias agimus, domine, multiplicatis circa nos miserationibus tuis, qui et filii tui nativitate nos salvas et beati martyris Stephani deprecatione sustentas.*⁸⁵

Hrvatski:

*Gospodine, zahvaljujemo ti za obilje tvojih darova: spašavaš nas rođenjem svoga Sina i veseliš blagdanom mučenika Stjepana.*⁸⁶

Prethodni je misal imao sljedeću molitvu:

*Auxilientur nobis, Domine, sumpta mysteria: et, intercedente beato Stephano Martyre tuo, sempiterna protectione confirmet.*⁸⁷

U popričesnoj molitvi za blagdan svetog Stjepana naglašeno je spasenje koje se događa tjelesnim rođenjem Boga, te veselje ovoga blagdana. Bit je u nasljedovanju Spasitelja u svemu, pa i u mučeničkoj smrti, što su mnogi kroz povijest doživjeli. Molitva počinje zahvalom za *dan* iskazana i umnožena milosrđa, odnosno zahvalom za Kristov dolazak na zemlju i za Njegovo potpuno otkupiteljsko djelo koje potvrđuje i „nadopunjuje“ (koliko se s ljudske strane može nadopuniti) žrtva prvomučenika. Njegova molitva za oprost je doprinijela i obraćenju Savla, stoga se i mi nadamo njegovom snažnom zagovoru, kako u sadašnjosti, tako i u smrtnom trenutku.⁸⁸

⁸³ Usp. M. KIRIGIN, *Po Kristu - Amen*, Tkon – Čokovac, 1993., 426-427.

⁸⁴ MR 2002, str. 884.

⁸⁵ GeV 34.

⁸⁶ *Nedjeljni i blagdanski misal za narod...* 283.

⁸⁷ M 65.

⁸⁸ Usp. M. KIRIGIN, *Po Kristu – Amen...* 427-428.

3. Misna čitanja

3.1. Prvo čitanje: Dj 6, 8 -10; 7, 54 - 60

„U one dane: Stjepan je pun milosti i snage činio velika čudesa i znamenja u narodu. Nato se digoše neki iz takozvane sinagoge Slobodnjaka, Cirenaca, Aleksandrinaca te onih iz Cilicije i Azije pa počеше raspravljati sa Stjepanom, ali nisu mogli odoljeti mudrosti i Duhu kojim je govorio. Zato uskipješe u srcima i počеше škripati zubima na njega. Ali on, pun Duha Svetoga, uprije pogled u nebo i ugleda slavu Božju i Isusa gdje stoji s desna Bogu pa reče: „Evo vidim nebesa otvorena i Sina Čovječjega gdje stoji s desna Bogu.“ Vičući iza glasa, zatisnuše uši i navališe jednodušno na njega. Izbaciše ga iz grada pa ga kamenovaše. Svjedoci odložiše haljine do nogu mladića koji se zvao Savao. I dok su ga kamenovali, Stjepan je zazivao: „Gospodine Isuse, primi duh moj!“ Onda se baci na koljena i povika iza glasa: „Gospodine, ne uzmi im ovo za grijeh!“ Kad to reče, usnu.“⁸⁹

Tekst prvog čitanja smo već komentirali kroz prvo poglavlje ovoga rada, no ipak je potrebno priložiti neke nadopune.

Budući da je Stjepan bio helenist, odnosno Židov povratnik u Jeruzalem, za pretpostaviti je da kršćanstvo prima krštenjem na Duhove. Židovi u to vrijeme nisu osobito cijenili heleniste, kako zbog govorenja grčkim jezikom u kući i bogoslužju, tako i općenito radi njihova grčkog mentaliteta. Stjepan je uvidio univerzalnost nove religije i želio je domaćim sunarodnjacima naglasiti kako je Krist uistinu Mesija o kojem piše Stari zavjet. Smatrao je bitnim dokinuti nepotrebne obaveze koje bi poganima smetale za ulazak u zajednicu kršćana i upravo to su nekršteni židovi smatrali napadom na njihov nacionalni identitet. Također, opominjao je tužitelje za odbacivanje Isusa i opiranje Duhu Svetomu.⁹⁰

Izvještaj o Stjepanu donosi sudski proces i linč. Smatra se da je Luka izvornom izvještaju dodao elemente o suđenju na Sinedriju kako bi smrt učinio sličnoj Kristovoj. Lukin paralelizam je očit – ponavlja se Kristova muka u Stjepanovoj, zatim su tu lažni svjedoci, slična molitva, veliki svećenik i viđenje.

Za Stjepana novozavjetni pisac govori kako je pun milosti i vjere, što je slika uzornog nositelja Duha koji posjeduje karizmu govora i koji je činio čuda. Očito je postojanje izvora o Stjepanovu kretanju i djelovanju u koji je Luka imao uvid. Stjepanovo preobraženje uvodi u govor o viđenju, a samo viđenje je potvrda onoga što

⁸⁹ Nedjeljni i blagdanski misal za narod... 282.

⁹⁰ Usp. M. ZOVKIĆ, *Matejevo evanđelje u našoj misi...* 433.

je propovijedao, osuda sudaca i naglasak Kristove i Božje slave na nebu, a ne u Hramu koji su izgradili ljudi. Viđenje Sina Čovječjeg gdje stoji s desna Bogu možemo protumačiti kao Lukinu varijaciju na Isusovu izreku, budući da su rijetke izjave o Sinu Čovječjem od strane nekoga tko nije Krist.⁹¹

Ta izreka glasi: „*No od sad će Sin Čovječji sjediti s desna Sile Božje*“ i vidljivo je kako Luka tu izbjegava pojam *vidjet ćete* koji je prisutan kod Mateja i Marka, a to čini kako bi izbjegao iščekivanje skore paruzije, jer bi se moglo tako protumačiti.⁹²

Stjepan vidi Krista gdje stoji, što može biti znak Gospodinove dobrodošlice mučeniku, ili posredovanje za onoga koji Krista ispovijeda jer u dvanaestom poglavlju evanđelja po Luki čitamo Isusovu izjavu da će On – Sin Čovječji prepoznati pred Božjim anđelima onoga tko Njega prizna pred ljudima. Postoje i mišljenja da je ovo stav Uskrslog Krista – Sudca Židova, ili samo varijacija Uskrslog koji sjedi s desne Bogu. Slijedi kamenovanje koje se odvija izvan grada, i taj opis je Luka pronašao u prethodnoj građi. Svjedoci nisu imenovani, a uvođenje i naglašavanje Savla pokazuje umijeće pisca jer se na ovom mjestu prvi put spominje budući misionar pogana, i to baš u trenu u kojem započinje proces širenja misijskog djelovanja izvan Jeruzalema.⁹³

Kamenovanje se izvršilo u vremenu Pilatovog opozivanja sa službe u Judeji, dok novi upravitelj još nije preuzeo službu. Stjepan je slobodno prihvatio nasilno okončanje života. Usporedimo ovo s Kristovom patnjom. Isus prije svoje smrti na križu moli *Oče, u tvoje ruke predajem duh svoj*, što je tekst psalma 31, 6, osim riječi *Oče*. To je bila večernja molitva pobožnog Židova koji zahvaljuje Stvoritelju za danu mogućnost ispunjenja dnevnih obaveza, a Isus je po tom uzoru moli u zahvalu za ispunjenje zadaće. Stjepan se stoga obraća sličnim riječima, no on ih upućuje Kristu: *Gospodine Isuse, primi duh moj*. Time traži snagu, a ujedno predaje sebe.⁹⁴

⁹¹ Usp. R. J. DILLON, Djela Apostolska u: D. J. HARRINGTON, B. V. VIVIANO, R. J. KARRIS, R. J. DILLON, Ph. PERKINS (prir.), *Komentar Evanđelja...* 438-444.

⁹² Usp. *Jeruzalemska Biblija - Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jérusalem“*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., 1493.

⁹³ Usp. R. J. DILLON, Djela Apostolska u: D. J. HARRINGTON, B. V. VIVIANO, R. J. KARRIS, R. J. DILLON, Ph. PERKINS (prir.), *Komentar Evanđelja...* 443-444.

⁹⁴ Usp. M. ZOVKIĆ, *Matejevo evanđelje u našoj misi...* 434.

3.2. Pripjevni psalam: 31 (30), 3cd-4. 6ab i 7b i 8a. 17 i 21ab

*U tvoje ruke, Gospodine, predajem duh svoj!
Budi mi hrid zaštite,
tvrđava spasenja.
Jer ti si hrid moja, tvrđava moja,
radi svoga imena vodi me i ravnaj.*

*U tvoje ruke predajem duh svoj:
otkupi me, Gospodine, Bože vjerni.
U Gospodina ja se uzdam,
radosno ću klicati tvojoj milosti.*

*Rasvijetli lice nad slugom svojim,
po svojoj me dobroti spasi.
Zakloni me štitom lica svoga
od zavjera ljudskih.⁹⁵*

Ovaj je psalam zahvalnica vjernika koji je bio izbačen od progonstva i od bolesti koji svoju zahvalnicu kazuje u hramu. Upućena je Bogu - On je hrid i tvrđava spasa. On s pouzdanjem predaje Bogu svoj duh, hebrejski *nefeš*. Ovaj pojam izriče cijelog čovjeka kojega je Bog stvorio. Ovaj psalam izriče potpuno pouzdanje u Boga, unatoč ljudskoj zlobi koja vjernika okružuje. I Isus je na križu govorio redak iz ovoga psalma: „Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj!“ (Lk 23,46). Prije nego što je umro i Stjepan je slično rekao: „Gospodine Isuse, primi duh moj!“ (Dj 7,59).⁹⁶

3.3. Evanđelje: Mt 10, 17 – 22

„U ono vrijeme: reče Isus svojim apostolima: „Čuvajte se ljudi, jer će vas predavati vijećima i po svojim će vas sinagogama bičevati. Pred upravitelje i kraljeve vodit će vas poradi mene, za svjedočanstvo njima i poganima. Kad vas predadu, ne budite zabrinuti kako ili što ćete govoriti. Dat će vam se u onaj čas što ćete govoriti. Ta ne govorite to vi, nego Duh Oca vašega govori u vama! Brat će brata predavati na smrt, i otac dijete. Djeca će ustajati na roditelje i ubijati ih. Svi će vas zamrziti zbog imena moga. Ali tko ustraje do svršetka, bit će spašen.““⁹⁷

⁹⁵ Nedjeljni i blagdanski misal za narod... 282-283.

⁹⁶ Usp. M. ZOVKIĆ, *Lukino evanđelje u našoj misi. Biblijski komentar misnih čitanja u godini C*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995., 417.

⁹⁷ Nedjeljni i blagdanski misal za narod... 283.

Za evanđelje Stjepanovog blagdana uzet je dio Isusovog govora Dvanaestorici koji prethodi galilejskom poslanju.⁹⁸

U petnaestom retku desetog poglavlja Matejeva evanđelja završava govor koji se o povijesnim prilikama u Galileji. Isus učenike šalje izgubljenim ovcama doma Izraelova kako bi liječili bolesne, uskrisivali mrtve, izgonili zloduhe, čistili gubave. Židovi kao baštinici izabranja i obećanja imaju pravo prvi dobiti ponudu mesijanskog spasenja. Učitelj ih opominje da ne stječu bogatstvo te da zažele mir svakoj kući kojoj dolaze. Istočnjački, poželjeti mir je nešto što ne može ostati uzaludno, stoga se vraća onome koji to izražava u slučaju da ne može biti ispunjeno. Ako ih negdje ne prime, trebaju napustiti tu kuću ili mjesto i *otresti prašinu sa svojih nogu*. U židovstvu se prašina svih zemalja osim Svete zemlje smatrala nečistom, a ovdje se nečistima proglašavaju sve zemlje koje ne prime Božju riječ.⁹⁹

Od sedamnaestog retka slijede izreke, naviještanje događaja onima koji trebaju nakon Uskrsa postati propovjednici:

Predavanje vijećima – Premda se u tom određenom trenutku govori o progonu koji će vršiti Židovi, pretkazuje se progon koji će činiti ljudi općenito, bez obzira na nacionalnu pripadnost. Vijeća (Sanhedrini) možda se odnose na skupine od 23 člana koji su uspostavljali red u mjesnoj sinagogi, no isto tako se može upotrijebiti i za bilo koje formalno tijelo.

Bičevanje po sinagogama – Odnosi se na kažnjavanje neposluha ili izgređa kao što je propovijedanje poruke koja za Židove nije prihvatljiva.

Upravitelji i kraljevi – Misli se na rimskog upravitelja Galileje i „kralja“ Heroda, kao i na njegove nasljednike.

Spominjanje *pogana* upućuje na širenje poslana nežidovskim narodima, te se naglašava mogućnost *sudjenja* koje bi moglo zabrinuti one koji će propovijedati.¹⁰⁰

Brat će brata predavati na smrt.. - U tome vremenu ništa sporno nije bilo u izdaji svojih krštenih ukućana – braće, sestara, roditelja, djece, od strane nekrštenih. Vjerojatno je da su sastavljači građe poslije Uskrsa proširili Kristove izreke o progonima. Isus traži od učenika da djeluju odmah, bez odgađanja i čekanja boljih vremena. Poslani su u taj trenutak, baš tada svjedočiti o Bogu. Ohrabruje ih da će djelo

⁹⁸ Usp. M. ZOVKIĆ, *Matejevo evanđelje u našoj misi...* 435.

⁹⁹ *Jeruzalemska Biblija...* 1406.

¹⁰⁰ Usp. T. R. FRANCE, *Tumačenje evanđelja po Mateju*, Dobra Vest, Novi Sad, 1987., 184-185.

uspjeti iako će u početku djelovati nemoćni. Duh će im dati govoriti istinu. Bit će im dana i snaga te mogućnost prilagodbe narodima i uvjetima kojima su poslani.¹⁰¹

Svi će vas zamrziti zbog imena moga – Ovdje se razlučuje Isusovo pretkazanje od općeg apokaliptičnog očekivanja društvenih razdora u posljednjim danima. Isusovi će sljedbenici doživjeti odbacivanje, ali uz njih je Duh koji donosi spasenje.¹⁰²

¹⁰¹ Usp. M. ZOVKIĆ, *Matejevo evanđelje u našoj misi...* 436.

¹⁰² Usp. T. R. FRANCE, *Tumačenje evanđelja po Mateju...* 186.

Zaključak

Zaključak ovoga rada pred nas stavlja dvije misli. Naime, karitativno i socijalno nastojanje kršćana ne bi trebali odvajati od navještanja vjere. Tome nas uči prvomučenik Stjepan. Nadalje, jasno je da će križ uvijek ostati u središtu života Crkve, a progonstva i krv kršćana, kako nam i sam Tertulijan tumači, bit će sjeme novih kršćana.

U prvom dijelu našeg rada uvidjeli smo kako proslava blagdana Svetoga Stjepana slijedi slavlje Božića i to nam pokazuje da vjera u Božje utjelovljenje i otkupljenje nije isprazna priča nego veliki Božji dar radi kojeg je potrebno biti poput svetog Stjepana, odnosno moliti Stvoritelja da milost iskaže i onima koji ga preziru. Ako je smrt ovog mučenika mogla potaknuti obraćenje velikog progonitelja Crkve – Savla, onda i mi po tom uzoru trebamo strpljivo, konstantno i radosno donositi Evanđelje svima, posebno onima koji su potrebni obraćenja.

Molitve koje pregledamo u drugom dijelu, promatrane sažeto, uče nas kako davanje života za plemeniti cilj, ukoliko u sebi ne bi sadržavalo ljubav prema Bogu i ljudima, Crkva ne bi smatrala mučeništvom. Također, slava mučenika Stjepana uzdiže i naše slavlje, a mučeništvo doprinosi vrijednosti Kristove žrtve, u mjeri u kojoj ljudski čin to može.

Treći, ujedno i zadnji dio našeg rada opisuje kako je Stjepan svojim sunarodnjacima želio naglasiti da je Krist uistinu Mesija najavljen u Starom zavjetu. On nastupa agresivnije, njegovi govori su jaki, novi, drugačiji nego ostali, stoga je razumljiva briga i ljutnja zagriženih neistomišljenika koji su kršćanstvo smatrali židovskom sektom. Ipak, kamenovanje nije moglo biti pravedno i *legalno*. Stjepan nije ništa hulio, pa su izveli lažne svjedoke i to za vrijeme upraviteljeva izbjivanja iz grada. Nastavno na spomen nepravdi (zlobi) u prvom čitanju, imamo Psalam 31. u kojem promatramo vjernika svjesnog vječne prisutnosti ljudske zloba u svijetu, ali s pouzdanjem može zavapiti i tražiti zaštitu od Boga, potpuno mu se predajući i moleći da ga zakloni od zavjera ljudskih. Isus je na križu uzeo stih ovoga psalma i tako mu dao na važnosti, ali i potvrdio važnost svih poznatih psalama. Evanđelje po Mateju, kao zadnje misno čitanje zaključuje prethodne misli – Kraljevstvo Božje je stiglo, a tko prenese radosnu vijest, hrabro i s pouzdanjem u Oca, Sina i Duha – bit će spašen i zaradit će život vječni.

Literatura

1. ADAM, A., *Uvod u katoličku liturgiju*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zadar, 1993.
2. ANTOLOVIĆ, J., *Duhovni velikani: Sveci Katoličke Crkve: II. dio: srpanj-prosinac*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1998.
3. ASH, A. L., OSTER, R., *Djela apostolska. Tumačenje Djela Apostolskih*, Dobra Vest, Novi Sad, 1986.
4. BADURINA, A. (prir.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979.
5. BENEDIKT XVI., *Apostoli i prvi Kristovi učenici*, Verbum, Split, 2001.
6. BRUYLANTS, P. (prir.), *Les oraisons du Missel Romain. Texte et Histoire, 2. Orationum textus et usus juxta fontes*, Centre de Documentation et d'Information liturgiques Abbaye du Mont César, Louvain, 1952. (= M).
7. ČOVO, J., *Isusova majka i braća*, Glas Koncila, Zagreb, 2016.
8. DESHUSSES, J. (prir.), *Le sacramentaire Grégorien, I Le Sacramentaire, Le Supplément d'Aniane*, Fribourg, 1979. (= GrH).
9. DILLON, R. J., Djela Apostolska u: HARRINGTON, D. J., VIVIANO, B. V., KARRIS, R. J., DILLON, R. J., PERKINS, Ph. (prir.), *Komentar Evanđelja i Djela Apostolskih*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1997., str. 437-438; A. L. ASH, R. OSTER, *Djela apostolska. Tumačenje Djela Apostolskih*, Dobra Vest, Novi Sad, 1986.
10. DRAGIĆ, M., Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja, u: *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14 / 1, 2018.
11. DRAGIĆ, M.: Sveti Stjepan prvomučenik u Hrvatskoj kulturnoj baštini, u: *Ethnologica Dalmatica*, vol. 27., Split, 2020.
12. FRANCE, T. R., *Tumačenje evanđelja po Mateju*, Dobra Vest, Novi Sad, 1987.
13. FRANZEN, A., *Pregled povijesti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983.
14. HARRINGTON, D. J., VIVIANO, B. V., KARRIS, R. J., DILLON, R. J., PERKINS, Ph., *Komentar Evanđelja i Djela apostolskih*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1997.
15. IGNACIJE ANTIOHIJSKI, Pismo Magnežanima, br. 6, u: *Apostolski oci I. Ignacije Antiohijski: Pisma. Polikarp: Poslanica Filipljanima. Polikarpovo mučeništvo*, I. Bodrožić (ur.), Split, 2010.
16. JEDIN, H., *Velika povijest Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972.
17. *Jeruzalemska Biblija - Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jérusalem“*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996.
18. KIRIGIN, M., *Po Kristu - Amen*, Tkon – Čokovac, 1993.
19. KIRIGIN, M., *Pomolimo se*, Tkon – Čokovac, 1992.
20. KLIESCH, K., *Djela apostolska*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1993.
21. LAZZARIN, P., *Sveci kroz crkvenu godinu*, Veritas, Zagreb, 2009.
22. LÉON-DUFOUR, X. (prir.), *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988.

23. Ljubav, u: LÉON-DUFOUR, X. (prir.), *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988., stupci 497-508.
24. MABIĆ, F., *Sveci i svetkovine*, Naša ognjišta, Tomislavgrad, 2007.
25. MAJDANDŽIĆ-GLADIĆ, S., Sveti Stjepan Prvomučenic, u: <https://www.vjeraidjela.com/sveti-stjepan-prvomucenic/>, (pristupljeno 20. 1. 2022.)
26. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti eocumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. cura recognitum*, Editio tertia, Typis Vaticanis 2002. (= MR 2002).
27. MOHLBERG, L. C. (ur.), *Liber sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli (Sacramentarium Gelasianum)*, Roma, 1981. (= GeV)
28. Mučenik: u: BADURINA, A. (prir.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979.
29. *Nedjeljni i blagdanski misal za narod*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.
30. PAŽIN, Z., *Liturgijska sakramentologija*, Đakovo, 2018.
31. PAŽIN, Z., *Liturgijsko vrijeme i prostor, Nacrt predavanja*, Đakovo, 2014.
32. PAŽIN, Z., *Misal Pavla VI i Misal Pia V. Novo i staro u bogoslužju Crkve*, Đakovo, 2021.
33. PAŽIN, Z., Mučeništvo u misalu Pavla VI., *Diacovensia*, vol. 5/1, 1997.
34. PAŽIN, Z., Sveti mučenici: uzori vjere i zagovornici kod Boga. Teologija čašćenja mučenika u Rimskom misalu, u: *Živo vrelo* 36 (2019) br. 10.
35. PAŽIN, Z., *Teologija čašćenja mučenika u Rimskom misalu*, u: <https://www.vjeraidjela.com/teologija-cascenja-mucenika-u-rimskom-misalu/>, (pristupljeno 20. 1. 2022.)
36. SIROVEC, I., *Sveci: 128 životopisa i poruka*, UPT, Đakovo, 2003.
37. Stephen Protomartyr, u: *New Catholic encyclopedia*: <https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/stephen-protomartyr-st> (pristupljeno 10. svibnja 2021.)
38. Stjepan Prvomučenic, u: BADURINA, A. (prir.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979.
39. ŠKROBONJA, A., *Sveti od zdravlja (Ilustrirani leksikon svetaca zaštitnika)*, Kršćanska sadašnjost. Zagreb, 2004.
40. TOLIĆ, Z., Početak i najranije širenje Crkve: od 30. do 36. godine, u: *Služba Božja* 58., 2018, br. 4.
41. VARAGINSKI, J., Jakov Varaginski. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. u: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28588> (pristupljeno 7. siječnja 2022.)
42. ZAGORAC, V., *Krist posvetitelj vremena*, KS, Zagreb, 1996.
43. ZOVKIĆ, M., *Lukino evanđelje u našoj misi. Biblijski komentar misnih čitanja u godini C*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995.
44. ZOVKIĆ, M., *Matejevo evanđelje u našoj misi. Biblijski komentari misnih čitanja u godini A*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995.